

УДК 78.07
UDC 78.07

МАРГАРИТА ДАНИЛІШИНА,
старший викладач, концертмейстер,
(Україна, м.Хмельницький,

Хмельницька гуманітарно-педагогічна академія,
вул. Проскурівського підпілля, 139)

ТЕТЯНА ЗЕЛІНСЬКА,

провідний концертмейстер,

(Україна, м.Вінниця, Вінницький державний
педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського,
вул. Острозького, 32)

MARGARYTA DANILISHYNA,

senior teacher, accompanist,

(Ukraine, Khmelnytskyi,

Khmelnytskyi Humanitarian Pedagogical Academy,
Proskurivske Pidpillia St., 139)

TETYANA ZELINSKA,

leading accompanist,

(Ukraine, Vinnytsia, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State
Pedagogical University,
Ostrozhskego St., 32)

orcid.org/0000-0003-2837-009X

Специфіка художньо-творчої діяльності піаніста-концертмейстера у спеціалізованих класах **Specific Character of Artistic and Creative Activities of a Pianist- Accompanist in Specialized** **Classes**

Анотація. У статті відображено специфіку художньо-творчої (виконавської, педагогічної, організаційної) діяльності піаніста-концертмейстера у класах різного виконавського профілю факультетів мистецтва закладів вищої педагогічної освіти України. Автори статті обґрунтовують необхідність тісного співробітництва викладача і концертмейстера в дидактично-виховному процесі у спеціалізованих класах заради досягнення найкращих результатів у виконавській підготовці майбутніх вчителів музики та хореографічного мистецтва як невід'ємної складової їх професійно-фахової компетентності.

Доведено, що вагома частина роботи щодо музично-ритмічного виховання студентів, розвитку у них музичного слуху, техніко-виконавської майстерності, художньо-образного мислення здійснюється викладачем, однак і досвідчений піаніст-концертмейстер безпосередньо залучається до виконавської, педагогічної і організаційної діяльності заради створення сприятливих умов для досягнення нового, більш якісного рівня виконавської підготовки студентів факультетів мистецтва. Встановлено, що участь концертмейстера як педагога-організатора дидактично-виховного процесу важлива і необхідна, оскільки від його майстерності і натхнення майже завжди залежить творчий стан студента-соліста(-ів) як у репетиційній роботі, так і під час концертних виступів.

Ключові слова: *концертмейстер, художньо-творча діяльність, студент-соліст, виконавська підготовка, викладач, спеціалізовані класи різного виконавського профілю.*

Summary. The article describes the specific character of artistic and creative (performing, pedagogical, organizational) activities of a pianist-accompanist in the classes of different performance descriptions at the art faculties of institutions of higher pedagogical education of Ukraine. The authors of the article substantiate the necessity of close cooperation of a teacher and an accompanist in the didactic-educational process in the specialized classes in order to achieve the best results in the performance training of future teachers of music and choreographic art as an integral part of their professional competence.

It is proved that a significant part of the work on musical-rhythmic preparation of students, development of their musical hearing, technical and performing technique, artistic thinking is carried out by a teacher, but an experienced pianist-accompanist is directly involved in performing, pedagogical and organizational activities for the creation of favorable conditions to achieve a new, more qualitative level of performance training for students at the faculties of art. It is outlined that the participation of an accompanist as a teacher-organizer of the didactic-educational process, is important and necessary, since the creative state of a student-soloist often depends on his skills and inspiration during rehearsal work and at the concert performances.

Key words: *accompanist, artistic and creative activities, student-soloist, performance training, teacher, specialized classes of different performance descriptions.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Модернізація сучасної системи музично-педагогічної освіти з урахуванням принципів демократизації, гуманізації та індивідуалізації педагогічного процесу має на меті створення сприятливих умов для професійно-фахової, зокрема, виконавської підготовки студентів у спеціалізованих класах різного виконавського профілю: вокалу, хорового диригування, струнних та духових інструментів, хореографії. У вирішенні поставленого завдання безпосередню участь беруть викладач(-и) та концертмейстер(-и).

Саме узгоджена співпраця викладача і концертмейстера (в ролі соратника і найкращого помічника викладача), їх спільні зусилля стають передумовою і запорукою якісного навчання майбутніх вчителів майстерності співати, диригувати, грати на музичних інструментах, танцювати тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій... Концертмейстерська діяльність неодноразово була предметом досліджень багатьох знаних музичних теоретиків і педагогів-практиків. Відтак, К. Виноградов, Г. Коган, М. Крючков, Е. Шендерович на ґрунті власного досвіду пропонували шляхи до вирішення проблеми виконання важкодоступних фрагментів фортепіанної партії в оперних клавірах та визначили належний комплекс навичок піаніста для роботи з вокалістами. Н. Сапригіна, Є. Васильєва, М. Норенко окреслили основні положення роботи концертмейстера в хоровому класі; також у класах скрипки, інших струнних і духових інструментів. О. Булдакова, Л. Винокур, Г. Сабірова вивчали питання, пов'язані з визначенням місця та змісту роботи концертмейстера хореографії. Питання щодо взаємодії викладача і концертмейстера у спеціалізованих класах задля формування у студентів надійності гри на естраді, також виховання у них навичок сценічної поведінки в умовах публічного виступу досліджували Т. Молчанова, Л. Повзун, Т. Карпенко та інші. Втім, вище окреслені питання досі висвітлені ще не в повному обсязі і потребують, на наш погляд, подальшого дослідження в теоретичному і, особливо, в практичному сенсі.

Формулювання цілей статті... Мета даної статті – визначити професійно-фахові знання, уміння і навички, а також особистісні якості, що властиві досвідченому піаністу-концертмейстеру; відобразити специфіку його художньо-творчої діяльності у спеціалізованих класах різного виконавського профілю; обґрунтувати необхідність тісного співробітництва викладача і піаніста-концертмейстера у дидактично-виховному процесі заради досягнення нового, більш якісного рівня виконавської підготовки студентів факультетів мистецтва закладів вищої педагогічної освіти.

Викладення основного матеріалу... Піаніст-концертмейстер – особистість із широким спектром знань, умінь і навичок сольного та ансамблевого музикування, який, акомпануючи солісту чи колективу, постає невід'ємним учасником творчого процесу, важливою його складовою. За визначенням музичного енциклопедичного словника, концертмейстер – це піаніст, який допомагає вокалістам, інструменталістам, артистам балету розучувати партії та акомпанує їм на репетиціях та концертах (Келдш Г., 1998).

Під концертмейстерством розуміється поліфункціональна художньо-творча (виконавська, педагогічна і організаційна) діяльність, в якій музика розкривається як вагомий творчий процес. Сутністю діяльності концертмейстера в сучасній музичній практиці слід вважати «супровід» не тільки як чисто художній процес музикування, але «супровід» як спосіб творчості, що виявляється у підтримці будь-яких ініціатив у галузі музики (Коробова О., 2011).

Виконавська діяльність піаніста-концертмейстера глибоко специфічна за своїм змістом, адже виконавець супроводжуючої партії – це рівноправний партнер виконавця-соліста. Досвідчений концертмейстер наповнює процес виконання акомпанементу власним почуттям, переосмислює авторську інформацію і трансформує її відповідно до власного розуміння. Без високохудожнього виконання «музика, що записана в нотах мертва. Виконавець викликає її до життя» (Мильштейн Я., 1959).

Зауважимо, що виконавська діяльність піаніста-концертмейстера є дуже трудомістким процесом, оскільки припускає володіння сукупністю багатосторонніх знань з курсів гармонії, сольфеджіо, поліфонії, аналізу музичних творів, історії музики і педагогіки – в їх взаємозв'язках. Досвідчений концертмейстер, виконавець супроводжуючої партії, також мусить володіти унікальними практичними уміннями і навичками та застосовувати їх під час акомпанементу, зокрема,

- вільно читати з аркуша нотний текст трирядової чи багаторядової партитури, виокремлюючи істотне від менш важливого;
- зорозуміти і чітко уявляти партію соліста, заздалегідь осягаючи індивідуальну своєрідність її трактування;
- візуально охоплювати нотний текст в цілому задля швидкого усвідомлення форми, будови і структури музичного твору, його темпу, темброво-динамічного рішення і, відповідно, художньої ідеї (Шиндерович Й., 1972);

- розуміти закони побудови музичної фрази в партії соліста і досягати звукового балансу з основою ансамблю (з партією супроводу) (Шиндерович Й., 1996);
- звертати увагу на залежність динаміки і темпу від літературного тексту твору (вокальні чи вокально-хорові партії) (Машевський Й., 1976);
- виокремлювати в партії соліста місця, в яких потрібно брати дихання (цезури), також враховувати різноманітні агогічні відхилення від темпу;
- транспонувати, тобто виконувати музичний твір не в оригінальній тональності, а в необхідній (зручній) для соліста;
- підбирати на слух гармонічний супровід до мелодії, імпровізувати фрагменти фортепіанного соло (вступ, програші);
- слухати й почути не тільки власну партію, а насамперед партію соліста, досягаючи при спільному виконанні міцного ансамблю.

Варто зазначити також, що специфіка виконавської діяльності піаніста-концертмейстера вимагає від нього особливого універсалізму, мобільності, вміння працювати зі студентами-солістами певних спеціальностей мистецько-педагогічного спрямування, тобто, на елементарному рівні знати основи вокалу, диригентської вправності, гри на струнних і духових інструментах, хореографії тощо.

Отже, для ефективної виконавської діяльності піаніста-концертмейстера у вокальному класі необхідними є певні знання стосовно роботи над постановкою голосу, вокальним диханням, нюансуванням. У досвідченого концертмейстера має бути виробленим так званий «вокальний слух», завдяки якому фіксуються різні особливості вокальної партії: манера подачі звуку, тембральне забарвлення, індивідуальні риси артикуляції та дикції.

Специфіка роботи піаніста в якості концертмейстера в класі хорового диригування передбачає необхідність розуміння диригентських жестів і знання основ диригентської техніки (поняття «точка», «ауфтакту», «зняття», штрихів і динамічних відтінків, схеми простих та складних розмірів). Також концертмейстер має пам'ятати про співацьку природу хорового звуку, особливо у виконанні хорової партитури *a capella* (не форсувати звук, а надати йому хорового звучання). Під час роботи над твором з супроводом (коли фортепіанна партія не дублює хоровий виклад, а має власну лінію), студент іноді втрачає слуховий контроль і внаслідок цього не чує хорової партитури. У таких випадках концертмейстер має об'єднати хорову партію й інструментальний супровід або виконувати хорову партитуру з елементами супроводу (Коломієць А., 1977).

Специфіка виконавської діяльності піаніста-концертмейстера в класах струнних та духових інструментів припускає врахування таких факторів як ступінь загальномузичного розвитку студента, рівень його технічної майстерності, його фізіологічні дані і, нарешті, можливості конкретного музичного інструмента, на якому виконується твір. У спільному виконанні необхідно звучання фортепіано максимально наблизити до тембру соліста, пристосувати своє «бачення» музики до виконавської манери соліста, зберігаючи при цьому власну індивідуальність.

Специфіка виконавської діяльності концертмейстера хореографії потребує від нього глибоких знань музики і хореографії, вміння застосовувати свою виконавську майстерність для високохудожнього виконання музичного супроводу до будь-яких хореографічних програм або танцювальних номерів. Танцювальне мистецтво і музика тісно пов'язані між собою, адже музика – це не тільки ритмічний супровід, який полегшує виконання, а, насамперед, невід'ємна частина танцю. Підбрана (вибір) музика впливає на якість хореографічної постановки: саме музика може сприяти успіху, або бути причиною невдачі. Тож концертмейстер хореографії у співпраці з педагогом-хореографом мусить творчо підходити до уроку, уміло підбирати музичну літературу. Саме концертмейстер допомагає хореографу знаходити правильні рішення щодо хореографічних потреб, враховуючи при цьому темп і характер музики. Щоб знайти для певного танцювального руху (а їх досить багато) відповідну музику, музичний світогляд концертмейстера має бути дуже широким, а його мислення творчим і розвиненим. Концертмейстер хореографії, окрім майстерної музичної підготовки, повинен володіти певним обсягом специфічних хореографічних знань: зокрема, орієнтуватися в хореографічній термінології (в музиці використовується італійська термінологія, а балетмейстери вживають французьку); мати базові знання танцювальних схем вправ і комбінацій, що опрацьовує педагог-балетмейстер тощо. Співпраця балетмейстера і концертмейстера – це не просто опрацьовання певних танцювальних рухів під відповідну музику, а творчий зв'язок, їх взаємодія у справі підготовки майбутніх вчителів-хореографів.

Психолого-педагогічна діяльність потребує від концертмейстера, окрім акомпаніаторського досвіду і ґрунтовних знань із сфери суміжних видів виконавського мистецтва, наявності цілого комплексу специфічних особистісних якостей, а саме: увага і пам'ять, воля і контроль, витримка і швидка реакція, психологічна готовність і психологічна сумісність тощо.

Увага – абсолютно своєрідна і багатокомплексна якість, адже під час виконання супроводу концертмейстер мусить максимально сконцентруватись і утримувати свою увагу протягом звучання

музичного твору в повному обсязі, тобто, розподіляти її між двома власними руками, спрямовувати на бачення, слухове сприймання та відчуття партнера-соліста.

Музична пам'ять – якість, що визначає здатність особи впізнавати і відтворювати музичний матеріал. Музичне впізнання необхідне для осмисленого сприймання музики, а при відтворенні музики істотну роль відіграють наступні види пам'яті – слухова, емоційна, рухова, зорова та словесно-логічна.

Воля і контроль – якості, що необхідні концертмейстеру під час вивчення твору: до прикладу, якщо студент втрачає контроль над інтонацією (особливо у високих позиціях) або не може впоратись з незрозумілим ритмом, концертмейстер може дублювати на фортепіано сольну партію; іноді студент скорочує довгі ноти під час пауз у супроводі – в таких випадках корисним буде тимчасово заповнювати допущені помилки акордами тощо.

Витримка і швидка реакція – необхідні в разі виникнення несподіваних ситуацій. На жаль, у студентському виконанні дуже поширеними є наступні недоліки: часткове пропущення нотного тексту та раптове повернення до попередніх тактів; зупинка звучання через заплутання в нотному чи словесному текстах тощо. Варто зазначити, що в таких випадках ні зупинятися, ні усувати помилки неприпустимо, як і виражати своє незадоволення мімікою чи жестом. Витримка і швидка реакція концертмейстера зроблять такі виконавські похибки студента-соліста майже непомітними для більшості слухачів.

У досвідченого концертмейстера вироблена психологічна готовність підкорятися волі іншого виконавця і викладача (вміння чути партнера та ансамбль в цілому, спрямованість на творчу співпрацю і тісну взаємодію, шанобливе ставлення до інших) (Горбулич Г., 2011).

Психологічна сумісність – якість, яка сприяє:

- прийняттю трьома учасниками дидактично-виховного процесу просторової й часової спів присутності, також можливості безпосереднього контакту між ними (викладач – концертмейстер – студент);
- встановленню коректних міжособистісних стосунків виконавців (концертмейстер – студент – соліст);
- визнанню рухомого рольового статусу партнерів під час планування, контролю, корекції та координації спільних та індивідуальних зусиль (викладач – концертмейстер).

Важливою складовою організаційної діяльності піаніста-концертмейстера є творчість як компонент творення нового, джерело матеріальних і духовних цінностей. Одним із аспектів творчості є наявність задуму і його втілення. Втілення задуму відбувається у тісному взаємозв'язку із розкриттям художнього образу, який закладений у нотному тексті, та внутрішньому його пізнанні. Відповідно, для реалізації поставленої мети піаніст-концертмейстер, окрім сукупності знань, умінь та навиків із музично-теоретичних дисциплін, використовує обізнаність у суміжних предметах, а також внутрішній слух, інтуїцію, творче мислення тощо. Таким чином, творча особистість – це та, яка спирається у своїх віднайденнях на підсвідомі функції значно ширше, ніж звичайна людина (Душний А., 2008).

Дослідниками визначено три етапи музичної творчості – це виникнення задуму; уявлення плану творчих дій; втілення задуму в матеріальну форму. На першому етапі відбувається постановка художнього завдання, тобто музикант (у нашому значенні «піаніст-концертмейстер») створює попередню інтерпретацію того чи іншого музичного твору; специфічною особливістю другого етапу в галузі музичної діяльності може стати імпровізаційний пошук за інструментом відповідного творчого рішення; на етапі втілення задуму в матеріальну форму особливо рельєфно простежується роль відповідних виконавських здібностей і умінь (для виконавця – це розвинений техніко-виконавський апарат).

Варто зауважити, що всі перераховані етапи музичної творчості дуже значимі, взаємопов'язані між собою і припускають бажаність опосередкованого керівництва навчальною діяльністю студентів з боку викладача, що творчо співпрацює з піаністом-концертмейстером. За визначенням Г. Падалки, «до опосередкованих належать творчо організаційні дії, які не прямо, а побічно, оминаючи вимоги, розпорядження, накази та інші методи прямого втручання до сфери психологічних процесів вихованців, ведуть до наміченої педагогом мети» (Падалка Г., 1995).

Висновки... Безперечно, що в спеціалізованих класах різного виконавського профілю вагома частина роботи щодо музично-ритмічного виховання студентів, розвитку у них музичного слуху, техніко-виконавської майстерності, художньо-образного мислення здійснюється викладачем. Проте і досвідчений піаніст-концертмейстер також вчасно включається у виконавську, педагогічну і організаційну діяльність заради створення сприятливих умов для досягнення нового, більш якісного рівня виконавської підготовки студентів факультетів мистецтва. Варто зазначити, що участь концертмейстера як педагога-організатора дидактично-виховного процесу важлива і необхідна, оскільки від його майстерності і натхнення майже завжди залежить творчий стан студента-соліста(-ів) як у репетиційній роботі, так і під час концертних виступів.

Сучасний піаніст-концертмейстер, що присвятив себе такій діяльності, є в цьому творчому тандемі одночасно ведучим і підпорядкованим, педагогом-наставником і виконавцем як волі колеги-викладача, так і студента-соліста(ів), а в цілому їхнім соратником, помічником і другом.

Список використаних джерел і літератури / References:

1. Горбулич, Г. (2011). Специфика концертмейстерской подготовки будущих учителей музыки. *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. Мистецтвознавство. Архітектура*, 6, 196–198. / Horbulych, H. (2011). Spetsyfika kontsertmeisterskoi podhotovky budushchych uchyteliev muzyki [Specificity of an accompanist's training of future music teachers]. *Visnyk Kharkivskoi derzhavnoi akademii dizainu i mystetstv. Mystetstvoznnavstvo. Arkhitektura*, 6, 196–198 [in Russian].
2. Душний, А. (2008). *Методика активізації творчої діяльності майбутніх вчителів музики у процесі музично-інструментальної підготовки*. Дрогобич. / Dushnyi, A. (2008). *Metodyka aktyvizatsii tvorchoi diialnosti maibutnikh uchyteliev muzyky u protsesi muzychno-instrumentalnoi pidhotovky* [Methods of activating the creative activity of future music teachers in the process of musical-instrumental training]. Drohobych [in Ukrainian].
3. Коломієць, А. (1977). *Курс читання хорових партитур*. Київ. / Kolomiets, A. (1977). *Kurs chytannia khorovykh partytur* [Course of reading choral scores]. Kyiv [in Ukrainian].
4. Келдыш, Г. (1998). *Музыкальный энциклопедический словарь*. Москва. / Keldyish, G. (1998). *Muzykal'ny'i enciklopedicheskij slovar'* [Music Encyclopedic Dictionary]. Moskva [in Russian].
5. Коробова, О. (2011). *Антиципация в структуре художественно-творческой деятельности концертмейстера*. Саратов. Взято з [http://www.google.com.ua/url?url=http://sarcons.ru/new/tifiles/autoreferat/avtoreferat%25200.korobova/doc8\(rot](http://www.google.com.ua/url?url=http://sarcons.ru/new/tifiles/autoreferat/avtoreferat%25200.korobova/doc8(rot) / Korobova, O. (2011). *Anticipatsiya v strukture hudozhestvenno-tvorcheskoj deyatel'nosti koncertmejestera* [Anticipation in the structure of artistic and creative activities of an accompanist]. Saratov. Retrieved from: [http://www.google.com.ua/url?url=http://sarcons.ru/new/tifiles/autoreferat/avtoreferat%25200.korobova/doc8\(rot](http://www.google.com.ua/url?url=http://sarcons.ru/new/tifiles/autoreferat/avtoreferat%25200.korobova/doc8(rot) [in Russian].
6. Мильштейн, Я. (1959). К.Н. Игумнов о мастерстве исполнителя. *Советская музыка*, 1, 116–117. / Milshteyn, Ya. (1959). K.N. Igumnov o masterstve ispolnitelya [K.N. Igumnov on the skills of a performer]. *Sovetskaya muzyka*, 1, 116–117. [in Russian].
7. Машевский, Й. (1976). *Вокально-исполнительские и педагогические принципы А.С. Даргомыжского*. Ленинград. / Mashevskij, J. (1976). *Vokal'no-ispolnitel'skie i pedagogicheskie princzipy' A.S. Dargomyzhskogo* [Vocal performing and pedagogical principles of A.S. Dargomyzhskiy]. Leningrad. [in Russian].
8. Падалка, Г. (1995). *Музична педагогіка*. Херсон. / Padalka, H. (1995). *Muzychna pedahohika* [Music Pedagogy]. Kherson [in Ukrainian].
9. Шиндерович, Й. (1972). *О преодолении пианистом трудностей в клавирах. Советы аккомпаниатора*. Ленинград. / Shinderovich, Y. (1972). *O preodolenii pianistom trudnostey v klavirah. Sovety akkompaniatora* [On overcoming difficulties in claviers by a pianist. Accompanist's tips]. Leningrad. [in Russian].
10. Шиндерович, Й. (1996). *В концертмейстерском классе. Размышления педагога*. Москва. / Shinderovich, Y. (1996). *V koncertmejesterskom klasse. Razmy'shleniya pedagoga* [In the accompanist's class. Reflections of a teacher]. Moskva. [in Russian].